

Népi mesterek

A képző- és iparművészeti tárlatok látogatói lehet, hogy fenntartással fogadják a Korunk Galéria mai kiállítását.* Valószínű, a népművészet rajongói is mást várnának a kalotaszegi Vista vagy a székelyföldi Csíkszentkirály nevének hallatán. De a Nyugaton annyira divatos naiv festészet kedvelői is hiába keresik azok „ellentmondásokkal teli, bonyolult tartalom- és formavilágának misztikus fantazmagóriáit”.

Itt és most nem a színpompás, gyöngyöktől csillogó Nádamente és nem a monumentális faragott kapuroló vagy fekete kerámiájáról híres Csíksország egy-egy képviselőjével találkozunk a látogató. Azért ez is Kalotaszeg, és ez is Csík, mégpedig a javából. A faragó, jelen esetben a kőfaragó: a nádamenti Vista, és a szövő, a székely festékest napjainkig szövő: Csíkszentkirály. Egyiket sem a népművészet divathulláma vetette föl. Mindkét vidéknek a maga mesterségében komoly évszázados hagyományai vannak, a sovány föld kényszerítette, sok verejtéket látott hagyományai. Mindkét kiállítónak vérebén van a hagyományos népi technika, mindketten elsősorban mesterei, de ugyanakkor művészei is a szakmának.

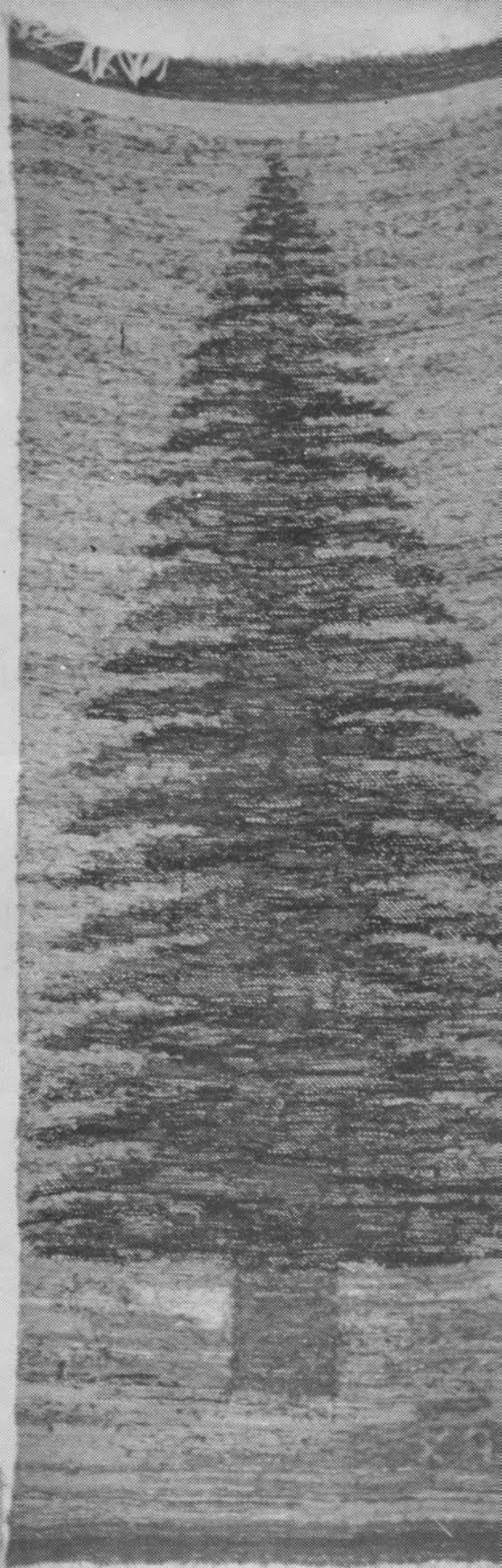
Kasza Anna színes rongyokból festi hazatérő kaszásai mögé a csíki tájat, Török István fehér terméskőből faragja jellegzetes kalotaszegi jármát, vőfélyét vagy pártás leányait. Mindketten az adott nyersanyag és technika lehetőségei között igyekeznek minél többet elmondani, minél jobban kifejezni környezetüket, önmagukat.

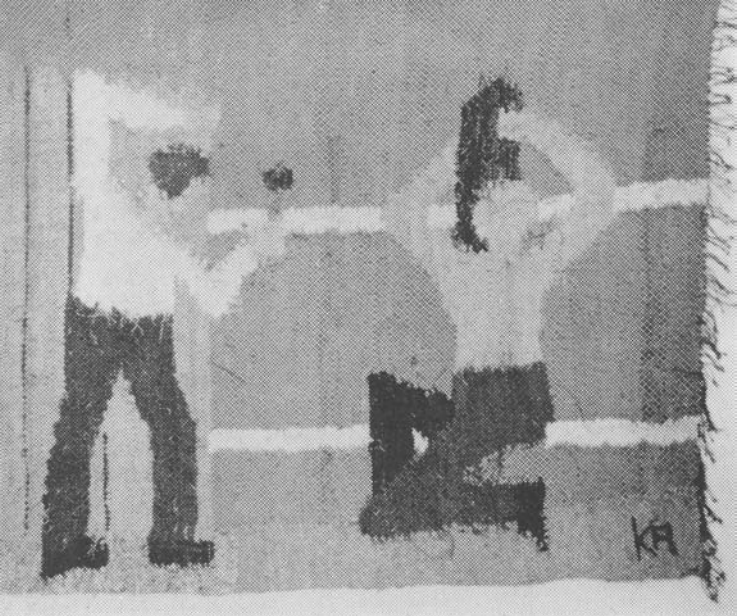
Csíkban a székely szőnyeg, a csíki festékes és általában a házi szövés úgy hozzátartozott a mindennapi élethez, mint az üdítő borvíz vagy az ízletes pityóka. Minden asszony maga látta el házanépét, és maga szötte-varrta leánya, leányai kelengyéjét. Így látta el Kasza Anna is ötgyermekes családját, és pihenésképpen fűrt, faragott, festett. Kovács Dénes biztatására aztán rátért a figurális rongyszőnyeg szövésére, s ezzel rá is talált a számára legelőnyösebb kifejezőmódra. Évek óta, amikor gyenge egészségi állapota engedi, padlásán berendezett műhelyében kisleánya segítségével dolgozik, kísérletezik. Eredményeit Csíkszereda, Brassó, Kolozsvár és Bukarest kiállítótermeiben nagy elismeréssel fogadta a közönség. A Székelyföldön Bandi Dezső és Kovács Dénes buzdítására még sokan és sokféle figurális lakásdíszítő textiliát kötnek, szőnek, varrnak. Ezek között is Kasza Anna sajátos stílizált faliszőnyegei egészen egyéni szint képviselnek.

Török István pedig a termésköveiről és kőfaragóiról idestova hét évszázada ismert Vista apáról fiúra örökölt mesterségének érdekes, keleti hagyományokat őrző, izzig-vérig kalotaszegi népi mestere. Ha újonnan restaurált műemlékeinkben gyönyörködünk, eszünkbe sem jut, hogy a stílszerűen megmunkált terméskövein egykoron a vistai bivalyok féltérde ereszkedve húzták fel az ekét, s az alig tenyérnyi termőföld sem kényeztette el művelőit. Időtlen idők óta a sovány talaj gabonában szűk természet két kezüknek munkájával, e köveknek szakszerű megmunkálásával igyekeztek pótolni. Házépítéshez szépen faragott terméskövet az egész vidék ezekből a kopár dombokból, ezektől a mesterektől rendelt. De innen szállították és ők faragták a fél ország gótikus ajtókereteit, reneszánsz vagy barokk műemlékek javításához való legváltozatosabban díszített köveit. Így a vistai kőfaragókban olyan mesterségbeli tudás halmozódott föl, amellyel tanult művész sem igen dicsekedhet. Ami meg a művészi rátermettséget illeti? Ahová messzeföldről járnak népviseletet csodálni, ahol majdnem minden leány ma is maga virágozza festett szobabütorát, és ahol Martin György szerint Közép-Európa legragyogóbb legényes-táncosa született, ott művészi érzéket is volt honnan örökölni. Hogy Török István és még számosan nem elégszenek meg a kőfaragás csupán másolásra beállított egyhangú művelésével, az csak természetes. Mert nem ő az egyetlen, aki

* Elhangzott 1978. február 4-én, Kasza Anna és Török István kiállításának megnyitóján a Korunk Galériában.

KASZA ANNA: KASZÁSOK
FENYO

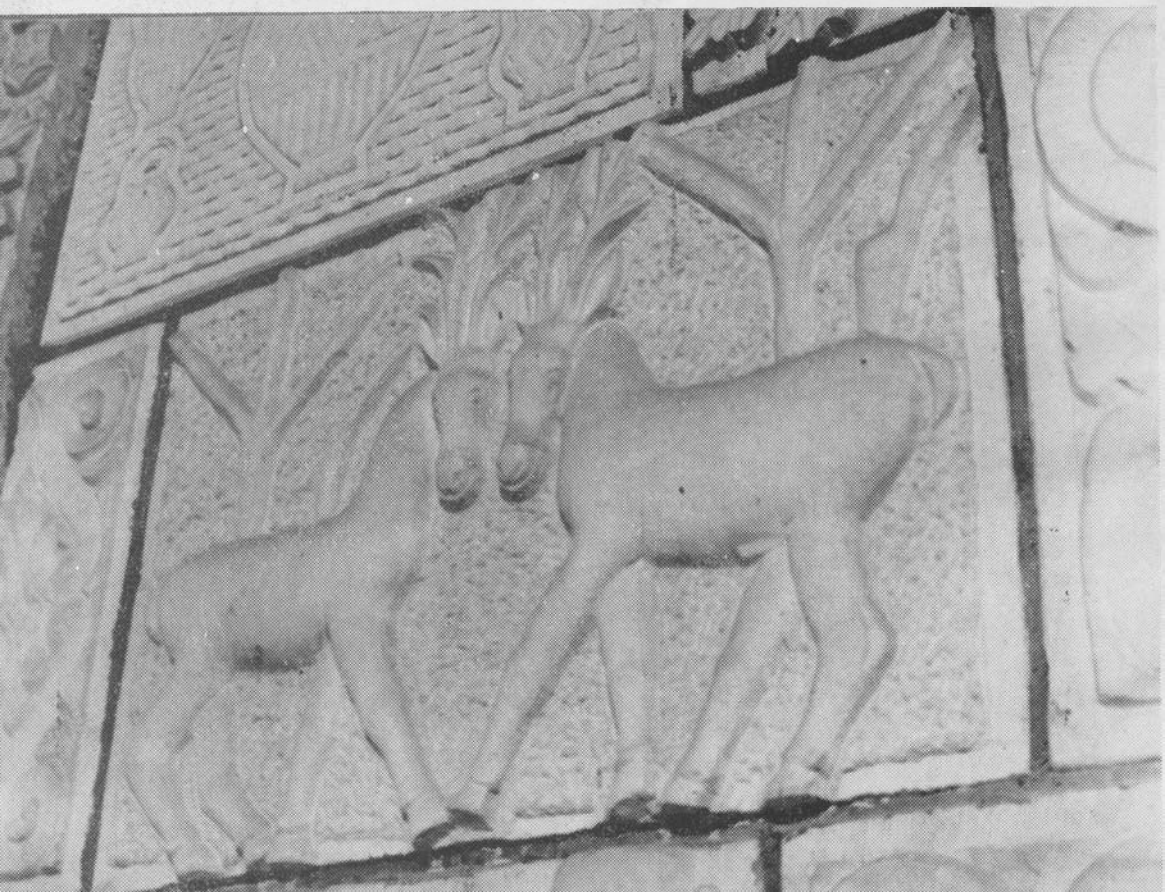

KASZA ANNA

KASZA ANNA:
KERÍTÉSEPÍTÓK

FARAGOTT DISZ TÖRÖK ISTVÁN VISTAI KÖHÁZÁN

TÖRÖK ISTVAN: 1. VISTAI PARTÁS LANY
2. VISTAI VÖFÉLY

falujában kőbe álmódja e vidék jellegzetes alakjait. Hogy aztán ősi szokás szerint kapubálványnak állítsa, házát vagy istállóját díszítse, vagy a temetőbe sírkővé faragja ma már emberi formában mindazt, amit régen a kopjafákon és utcaajtókon a régi varázsszimbolika nyelvén az egyszerű geometrikus, később a nővényí díszítmények voltak hivatva elmondani.

Itt csak ízelítőt kapunk Török István bálványszerű, jellegzetes kalotaszegi szobraival mindabból, amit Vista, a fehérkő és annak mesterei, Kasza Anna és a Székelyföld valamennyi népi mestere, a helyszínen nyújtanak.

hesterméri judit

Vizsga a képernyőn

Tv-jegyzeteinkben arról szoktunk értekezni, hogyan vizsgázott a műsor szerkesztője, a riporter, a rendező, az operatőr, a színész. Pedig ez a kérdésnek csupán az egyik oldala. És nem biztos, hogy a fontosabb. Hiszen legalább olyan lényeges az, ahogyan a „szimpla“ fogyasztó vizsgázik, a néző, egy a sok százezerből, millióból, aki néha interjúalannyá lép elő. Közvetlenül tükröt tartani a „sorkatona“ elé (egy rég elfeledett verskötet címe cseng vissza fülünkbe) — ez is tv-funkció, s aligha a másodlagosak közül való.

Igazán a véletlennek tulajdonítható, hogy e kétféle megközelítés lehetőségére és szükségességére a bukaresti magyar adásnak éppen abban a tömbjében figyelhettünk fel, amelyben az Ady-élmékműsört is láthattuk: igényes összeállítást, kevés mellébeszéléssel, Ady-ügyben így vagy úgy illetékesek megszólaltatásával. Előtte a szokásos beszámolók munkasikerekről, utána egy ifjúsági műsor, *Kalácsa* címmel, a kolozsvári Brassai Sámuel, a nagyenyedi Bethlen Gábor s a kovásznai Ipari Líceum tanulóinak részvételével. Két és fél óra alatt nem kaphattunk volna jellemzőbb képet önmagunkról, mint ebben a november 22-i tv-adásban.

Bár valószínűleg sokan ültek azon a délutánon is a képernyő előtt, az emlékeket azóta más tv-élmények (vagy: egyszerűen benyomások) halványíthatták, lemondunk hát a részletező elemzésről. Kár volna azonban elszalasztanunk az alkalmat, hogy szót ejtsünk a nyelv, az anyanyelv tiszteletéről, megbecsüléséről. Először egy beszélgetés mérnökököt hallottunk küzdeni anyanyelve kifejezéseivel, hétköznapi szavaival: elszomorítóan kereste őket, és sokszor nem találta; siváru, idegenesen kopogtak a szavak e mérnöki szájából, egy időn túl már nem is lehetett a jelentésükre figyelni. Ha az illető műszaki ember nézte az adást, szívenkeze hallgathatta néhány perc múlva a Mihai Beniucal készített interjút. Beniuc, mint korábban már annyiszor, újra hitet tett Ady és a magyar költészet mellett — fordulatot, élvezhető magyarsággal. (Bocsánatkéréseire tulajdonképpen nem is volt szükség, még a románban ismeretlen hosszú mássalhangzókat is nemegyszer pontosan ejtette.) Beniuc, a költő szavait a kultúrember magatartása hitelesítette.

A harmadik interjúalany, akinek megszólalásával teljessé, örömhözóvá vált a kép, egy diáklány volt. Nem azért említem, mert a rögtönzött vetélkedő során valami különöset mondott; de *ahogy* felidézte az elődöktől megörzött népköltészeti alkotást, nyelvileg is élményszámba ment. Ugyancsak lett volna mit tanulnia tőle annak a szegény beszélgetés mérnököknek.

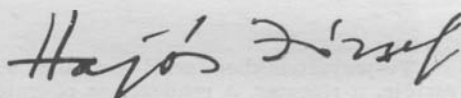
Mert hogyan lenne szegény az, aki anyanyelvén sem tudja pontosan kifejezni gondolatait... S hogyan várhat valaki megbecsülést, aki önmagát nem becsüli?

Kalácsa

Az esszéíró születésnapjára

21-én halt meg Spinoza és született Bretter. Novemberben született Spinoza és halt meg Bretter. '32-ben születtek, '77-ben haltak meg. A 300 évvel fiatalabb Bretter 17 hónappal élt többet, 17-én halt meg. Nagyon sokat köszönhetett a történelem legnagyobb, '17 novemberében kirobbant forradalmának. Alapos számvetéshez persze nem elég *more arithmetico* beszélni. Talán a legtalálhatóbb azt mondani, hogy Bretter *sub specie temporis* élt: az idő szépségéért (*species*), a megpróbáltatás (*tempus*) jegyében. Így gyöngyözött ki gyönyörű próbáit — esszéit. Legmesésebb esszéiben is a mítosz csak színpal, mely titkokat rejt és sejtet. Hérakleitosz-esszéjében pedig kitalált szereplő Xenopouloz, aki szerint az istenek „titokban gyűlölik az alázasokat“. Az ilyenszerű kitalálás, tudjuk, nem új keletű. Már a XVIII. században eléggé dívott idegen, kivált keleti poliszból való személlyel villantatni föl holmi politikumot. (A hazai történetírás sok mindent Xenopol révén tárt föl először.)

Bretter György földművelő volt: a humusz humanizálásán fáradozott. Az anyag emberi fenségbe ugrásához faragott deszkát. Effajta munkálkodás szelleme nem zárható koporsóba.

Véleményem szerint...

Amikor először olvastam (jó két évtizede már), hogy nagy kultúrájú országokban — Angliában, Svájcban, Belgiumban, Hollandiában, Finnországban — napilapok, folyóiratok szűnnek meg, mozik, hangversenytermek, színházak zárják be kapuikat, nem értettem a jelenséget. Mert nem arról szóltak a tudósítások, hogy egy jobban szerkesztett lap elhódította az olvasóközönséget a bezápult, lagymatag újságtól, hanem sajtótermékek tucatjának csődjéről számoltak be; nem egyfajta színház adta át a helyét másféleképpen, hanem színházak sokaságában néptelenedett el a nézőtér; általános közönnyel, érdektelenséggel néz hát szembe a kultúra. S hiába olvastam a magyarázatokat, miszerint ez a tőkés viszonyok velejárója, a profithajzás és a fogyasztói társadalom következménye, engem szomorúság töltött el. Temetnem kellett ugyanis magamban a haladás híveinek tételét, miszerint a szabadság és a jólét föltétlenül a kultúra általánossá válásához is vezet.

Ma már tudom, hogy kultúra és jólét, művelődés és társadalmi fejlődés kapcsolata távolról sem olyan szoros, és ha közöttük — általánosságban — van is összefüggés, az nem magától, önműködően jön létre, hanem nagyon is kemény küzdelem, folyamatos munka árán.

Mondom pedig mindezt azért, mert nem kevés elgondolkoztató jelenséget látok a mi művelődési életünkben is. Színházi szervezőktől tudom, egyre nehezebb a közönség toborzása, s a legtöbb színmű (nem a *Viktória*-szerű operettekről van szó) mind kevesebb előadást ér meg. A körösfőiektől hallottam, hogy nemrég még több tucat színházbarátnak volt a faluban bérlete, s amikor a kolozsváriak a közeli Hunyadra mentek, ők ott bérletesként minden darabot megnézték. Ma viszont? „Otthon ülünk, és a tévét nézzük“ — hangzott a válasz.

De nemcsak a tévéről van szó, a magam helyzetéből tudom. Hat éve, hogy kint lakom Kolozsvár szélén, Monostoron — öt kilométerre a központtól. Mint minden új lakótelepen, nagy a sár itt is, nehéz a közlekedés, zsúfoltak a buszok, örvendek, ha ügyel-bajjal hazaérhetek, s nincs kedvem azután már fölcihelődni, buszra várni, gyúródni, izgulni, elérek-e a moziba vagy sem. Otthonülő ember lettem; e hat év során fele annyi színdarabot nem néztem meg, mint azelőtt, ritkán járok a szabadegyetemi előadásokra, hangversenyre pedig alig-alig. Pedig hát

mi az az öt kilométer ahhoz képest, hogy a nagy világvárosok tízszer-hússzor akkorák, mint Kolozsvár?

De ritkán járnak a színházba, szabadegyetemre, moziba, operába azok a munkások is, akik 2-3 váltásban dolgoznak; akik ingáznak, s hajnali háromkor-négykor kelnek, délután öt-re-hat-ra érnek haza; nemigen váltanak színbérletet azok a diákok és tanárok sem, akik esti liceumban tanulnak vagy tanítanak.

Vannak azonban sajátos problémák is; terjed nálunk is a gépkocsi, s az újdonsült autósok — szabad idejükben kocsiba ülnek, s nem a színházba, vasárnap pedig Predeálra, Pojánára, Félixre mennek, és nem hangversenyre. A fejlettebb országokban, ahol sok a vikendház, régóta tudják, hogy aki szombaton, vasárnap a hétvégi ház körül tesz-vesz kora tavasztól késő ősziig, annak vajmi kevés ideje és energiája marad a művelődésre. És a vikendházak már nálunk is épülnek Kisbányától Szovátiáig.

Ezek után azt kérdezném, mennyire számolunk mindezzel? Mennyire hatja át kulturális életünket az a törekvés, hogy megfeleljen az átalakuló életnek?

Nem ismerem a színházak, operák közönség szervezőinek munkáját, nem szólnék a könyvtárterjesztésről vagy a filharmóniák tevékenységéről sem, ezúttal csupán a műkedvelést érinteném. Mindezt pedig — előre bocsátom — úgy teszem szóvá, hogy tudom, mennyit fordít a szocialista állam költségvetése a kultúra fejlesztésére, mit tesz a szakszervezet a műkedvelés föllendítése végett, milyen munkát fejtenek ki e célból a megyei művelődési tanácsok. Azt is hangsúlyozom, hogy amit ezen a téren elértünk — például a *Megéneklünk, Románia* fesztivál első szakaszában —, becsületére válna a legfejlettebb országoknak is. Amikor hát bizonyos gondokat tesztek szóvá, azt célozom, hogy megerősítsük eddigi eredményeinket, s alapot teremtsünk a továbbiakhoz.

Hogy mennyire fontos a korszak változásához való alkalmazkodás, jól bizonyítja a műkedvelés története. Valaha, amikor a lakosság zöme falun lakott, a műkedvelés oda összpontosult. S jellemző, hogy a dalárdák, zenekarok tagjai szinte kizárólag férfiak voltak, csupán az értelmiségiek, munkások, kispolgárok csoportjai vettek be maguk közé nőket. Városon ezidőben egy-két nagyüzem, munkásotthon körül, iparosegyletekben folyt műkedvelés vagy az úri társaságok beavatott berkeiben.

A főlsszabadulás után — miközben falvakon is fokozódott a művelődés — az üzemek váltak a műkedvelés központjává. Szervezett dolgozók táncscsoportjai, énekkarai, színjátszó együttesei tartottak előadásokat az üzemek és a kültelkek közönsége előtt, de főleg községekbe vitték a kultúrát. Ez volt a falujárás, a munkásműkedvelés hősi korszaka. Akkoriban a munkásság küldetést teljesített falun, sokoldalú gazdasági-politikai-szervezési segítséget nyújtott, s ennek része volt a műkedvelés útján végzett népművelés.

Aztán eltelt ez az időszak is, és abban nemcsak az játszott közre, hogy a falu felfejlődött, hogy befejeződött a mezőgazdaság szocialista átalakulása, hogy vidéken kiépült a művelődési otthonok, könyvtárak hálózata, hanem az is, hogy sokban változott a városi élet is. A városi munkások, tisztviselők, fiatalok már nem szívesen járták vasárnapról vasárnapra a falvakat, hanem — közönségként — maguk is szívesen beültek a színházba, moziba, de a cukrászdába is, halászni, kirándulni, fürdeni mentek, utazgatni kezdtek a hét végén. De míg a régi munkások jórészt a gyárak közelében laktak, és gyalog jártak be dolgozni, napjainkra a városok kiterjedtek, ki itt, ki ott lakik, 6—8—10 kilométerre munkahelyétől, s több átszállásba, hosszú utazásba kerül, amíg elér oda; a dolgozók jelentős része nem hajlandó a munka után ottmaradni a gyárban énekróbrára, s délután sem tér szívesen vissza oda. Többek között ez a magyarázata annak, hogy napjainkra a gyári műkedvelés visszaesett, hogy kevés a munkásdalárda, az üzemi táncscsoportos.

Manapság — én legalábbis úgy látom — a műkedvelés feltűnő mód átcsoportosít. Kisvárosokban és nagyközségekben a művelődési otthonok és az iskolák végzik a munka dandárját. Ez természetes, jól is van így. Baj viszont az, hogy a két végleten, a nagyvárosokban és a kicsiny falvakban lanyhul a műkedvelés. Ez utóbbiakról csak annyit mondanék, hogy világjelenség a kicsiny, távolos, kedvezőtlen helyzetű települések elnéptelenedése, elöregedése. Hogy ilyen helyen pang a kulturális élet, az érthető. De miért nem pezseg föl kellőképp nagyvárosainkban, amelyek egyre fiatalodnak, növekednek, erőtlő duzzadnak?

Véleményem szerint sem az építők, sem a városvezetők, sem a kultúra felelősei nem mérték föl eléggé, hogy milyen módon kell és lehet városon műkedvelést folytatni. A nagyvárosok alapegysége a kerület: az orvosi körleteket éppúgy a kerületekhez igazítják, miként az iskolák vagy üzemházak építését. A műkedvelésnek is ehhez kell igazodnia. Kolozsváron például így van ez idestova egy évszázada. Valaha a Fötéren volt az iparosegylet, az Óvárban a fások klubja, a munkásotthon

a mai Munkás mozi épületében, az akkori Patak (ma Szakszervezet) utcában (e név egyébként utal a régi szakszervezeti otthonra), a Vasasotthon a mai Dobrogeanu-Gherea utcában volt (ez a név is utal), a vasutasok kultúrháza, az Összhang a vasúti műhelyek mellett volt, a hóstátiak a Kerekdombon, a Máramaros utcában építettek a két világháború között művelődési hajlékot, a Monostori úton volt a monostori román földművesek kultúrotthona, a Kolping legényegylet pedig az Irisz-telepen emelt klubházat. De lapozzunk bele a nyugati nagyvárosokról készült művelődésszociológiai tanulmányokba: körzet, kerület, negyed, lakótelep — minduntalan ezekről a területi egységekről olvashatunk mint a kulturális élet szervezésének bázisairól.

Nagybánya új központjában, Birlad egyik lakónegyedében pompás művelődési otthon épült. Így van ez Székelyudvarhelyen, Piatra Neamțon, Gyergyószentmiklóson és Vasluion is, de sem a marosvásárhelyi Kövesdombon, sem a nagyváradi Szőlős-negyedben, sem Szatmáron nem épült művelődési otthon az új külvárosban. Furcsa dolog, hogy a nagy művelődési központnak, Kolozsvárnak nincs megfelelő művelődési háza, s az is nehezen magyarázható, hogy a négy-ötveztes községeknek mind van függetlenített művelődési felelősük, művelődési otthonuk, könyvtárak, de az ötvenezes lakosú új monostori negyednek ma még nincs kulturális intézménye, felelőse, művelődési élete, ellenben a motellel, vendéglőkkel, sörözőkkel együtt van hatféle italmérése, szépen arányosan elosztva négy kiskörzetben.

Persze, jól tudom, jóval többbe kerül egy művelődési ház, mint egy söröző felépítése, mégsem odázható el ilyen építmény emelése is az új negyedekben, ha azt akarjuk, hogy a városok műkedvelése, de úgy is mondhatnók, aktív művelődése ne pangjon. Ha ugyanis az, aki nyolc órát dolgozott, aztán buszozott, átszállt, sorban állt, vásárolt, délután nem hajlandó újra fölkerelkedni azért, hogy egy filmet megnézzon, akkor ki kell a lakótelepére vinni neki a mozit, a színházat, a művelődési otthont, a klubot, a könyvtárat. De közlekedésen innen és túl számoljunk azzal, hogy a kultúra általában, a műkedvelés kiváltképpen közösségi, városon pedig az egyes háztömbök, utcák, körzetek, kerületek alkotják azokat a kis csoportokat, közösségeket, emberi egyesüléseket (nemzedéki, műveltségi vagy más alapon), amelyek révén a lakosság bevonható a kultúra érdekkörébe, vonzásába, és a művelődés felé irányítható. A modern életnek olyan korparancsa ez, amelyet nem lehet megkerülni, hiszen városaink kiterjednek, egyre többen laknak külső körletekben, új lakónegyedekben.

Nemrég tudtam meg a Kolozs megyei főépítészről, hogy mind a monostori, mind a Mărăști téri új lakótelepen művelődési otthont, mozit fognak építeni. Jó hír, amelyet üdvözölni kell.

Harcu János

A tankönyv-vita résztvevőinek sorából